

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
1985

BRNO 1987

Literatura:

Dohnal, V. 1987: Systematický výzkum dómského návrší v Olomouci - 9. etapa, PV 1984, Brno, v tisku.

Systematische Grabung der Domanhöhe in Olomouc - 10. Etappe / Bez. Olomouc/. Im Jahre 1985 sondierten wir im östlichen Teil des südlichen Flügels des gotischen Kreuzganges, der sich nördlich der ursprünglichen romanischen Basilika befindet. Es ist gelungen, unter der Pflasterung Fundamente von zwei Pfeilern quadratischen Grundrisses zu entdecken, die von Aussen zur Aussenseite der nördlichen Umfassungsmauer der romanischen Basilika anliegen. Aus der Situation war ersichtlich, dass die Pfeiler zu der Kirchenmauer nachträglich angebaut worden waren, und dass sie älter als die bestehenden Pfeiler von trapezförmigem Grundriss sind, gewöhnlich in die Zeit des Umbaus der Kirche datiert, der unter Bischof Bruno von Schaumburg nach dem Brand der Kathedrale im Jahre 1265 durchgeführt wurde. In den Jahren 1984-1985 gelang es insgesamt vier Pfeiler von viereckigem Grundriss festzustellen, von denen man bisher nicht wusste. Alle gehören zur ersten Rekonstruktion der Kathedrale des Hl. Wenzels, die nach dem ersten Brand im Jahre 1204 unter Bischof Robert durchgeführt wurde. Der Fund der viereckigen Pfeiler deutet an, dass damals zumindest die Seitenschiffe der Kirche gewölbt waren. Von dieser ersten Rekonstruktion wusste man aus schriftlichen Quellen, aber archäologisch eventuell kunsthistorisch war sie bisher nicht belegt.

FESTSTELLUNGSGRABUNG IN PODIVÍN / Bez. Břeclav/

Josef Unger, AÚ ČSAV Brno

Beim Studium historischer Karten bestimmte der Mitarbeiter des Kreisarchivs in Břeclav mit dem Sitz in Mikulov V. Hortvík den Ort, wo die bisher nicht lokalisierte Podivínské Burg aus dem 11. - 12. Jahr - hundert gestanden haben könnte. Auf der Stelle, genannt "Štěpnice", südlich von Podivín, hat man durch Lesefunde jungburgwallzeitliche Keramik gewonnen. Nach einer geophysikalischen Untersuchung hat man auf den bestimmten Stellen mit einem pedologischen Stab sondiert und zwei Suchgräben ausgehoben. Die Ergebnisse kann man so zusammenfassen, dass am Orte "Štěpnice", wo hypothetisch die Podivínské Burg vor - ausgesetzt wird, eine nicht allzu intensive jungburgwallzeitliche Besiedlung festgestellt wurde. Die Exi - stenz der Burg ist bisher nicht bestätigt. Eine weitere Grabung konzentrierte sich auf das Viertel "Rybá - ře", wo V. Hortvík die Vöburg voraussetzt. Durch schriftliche Quellen ist hier auch eine Kirche be - legt. Im Hofe des Hauses Nr. 142 und 143 hat man Suchgräben gelegt, in denen nur eine Kulturschicht mit neuzeitiger Keramik entdeckt worden war. Ältere Funde wurden nicht gewonnen. Keramik jungburgwall - zeitlichen Alters brachten Lesefunde auf den Feldern westlich von dem Viertel "Rybáře".

VÝZKUM OPEVNĚNÉHO SÍDLA TYPU "MOTTE" NA ZANIKLÉ VSI DIVICE U BRUMOVIC /okr. Břeclav/

Josef Unger, AÚ ČSAV Brno

Důležitým příspěvkem k řešení problematiky počátků budování opevněných sídel typu "motte" na jižní Moravě byl výzkum lokality zvané "Kostelík" na zaniklé vsi Divice, ležící v údolí 2 km severozápadně od Brumovic, který byl proveden na podzim roku 1985. Zájem o tuto zaniklou ves je již starého data¹. Nalezené předměty svědčí o existenci Divic v době od první poloviny 13. do počátku 15. stol. V místech zaniklé vsi upoutává pozornost nevelký kruhový kopeček situovaný v strategicky nevýrazné poloze na mírném svahu mimo vodoteč. Lidová tradice sem kladla kostel a odtud i název "Kostelík" /Ošmera 1940,90/. Pod vlivem této tradice se domníval i znalec moravských tvrzí A. Kolek, že zde stával kostel - rotunda². Stejnou tradici zaznamenala i J. Páleníková z Brumovic /Páleníková 1982, 153-156/. Na základě upozornění J. Kratochvíla z Brumovic, že kopeček zvaný "Kostelík" je stále ničěn při obdělávání, byl zde proveden zjišťovací výzkum. Při té příležitosti byl sondou vedenou ve směru východ - západ, širokou 1,5 m a dlouhou 46,5 m, protať kopeček zvaný "Kostelík". Zajímavé souvrství bylo dokumentováno na jižní straně sondy.

V 1. až 7. metru dokumentovaného profilu byl sondou protať příkop se zašpícatělým dnem vyplněný šedočernou hlínou. Příkop byl oproti dnešnímu povrchu hluboký 2,5 m a u dna měl asi půlmetrovou vrstvu žlutošedé hlíny s kousky mazanice. Zpevnění svahů příkopu nebylo zjištěno. Od 7. metru je na profilu pozorováno žluté sprašové podloží, které plynule přechází v černou hlínu, jejíž povrch představuje úroveň přirozeného terénu. V 9. až 14. metru byl do této vrstvy zahlouben objekt, jehož zásyp se projevoval sytě černou mastnou hlínou s ojedinělými kousky mazanice a uhlíků. Objekt byl porušen kůlovou jamkou u níž lze rozpoznat výkopovou jámu širokou 0,5 m a zásyp kůlu o průměru 0,2 m. Počínajíc 10. metrem jsou patrné velmi různorodé vrstvy násypu kopečku. Zvláště mezi 19. a 22. metrem je v hloubce asi 1 m od dnešního povrchu výrazná vrstva s mazanicí, uhlíky a zlomky keramiky, překrytá dalšími vrstvami násypu. Mezi 34. až 46. metrem je na profilu dobře patrný řez příkopem poněkud zvláštního tvaru, který v rozmezí

42. až 46. metru nebyl prozkoumán až do dna. Na profilu bylo patrně několik kulových jamek, přičemž další byly zjištěny ve výkopu sondy. Objevenou situaci lze interpretovat tak, že v místech staršího osídlení byl navršen kopeček z materiálu získaného při hloubení kruhového příkopu, ale i z materiálu obsahujícího pozůstatky staršího osídlení. Pokud jde sonda středem kopečku, měla jeho kruhová plocha vymezená příkopem průměr 26 m. Podle nálezu dvou kulových jamek v příkopu a zúžení příkopu na západní straně se zdá, že zde býval vstup do opevněného areálu. Uvážíme-li, že z příkopu, který podle řezu na východní straně sondy měl trojúhelníkový průřez o šířce nejméně 9 m a hloubce 2,5 m, pocházelo asi 1240 m³ zeminy a plošina na temeni mohla mít kolem 18 m v průměru, pak kopeček byl vysoký asi 3 m. Je zřejmé, že se jedná o zbytky silně poškozeného sídla typu "motte", které na horní plošinu mělo dřevohlinitou zástavbu a přístup po šikmém dřevěném mostě od východu.

Z hlediska vertikální stratigrafie lze nálezy rozdělit do tří celků. Nejstarší jsou ty, které pocházejí z vrstev překrytých souvrstvím vzniklým při sypání "motte". Jejich odlišení nebylo jednoduché, ale přesto se podařilo vypreparovat některé nálezy, u nichž lze mít zato, že pocházejí z těchto stratigraficky nejstarších vrstev. Největší nález je z dosti ruznorodého souvrství vymezeného na západní i východní straně příkopem. Do tohoto souvrství se dostaly nálezy starší než je doba budování "motte". Příměs mladších nálezů z doby existence "motte" je takřka vyloučen. Třetí celek představují předměty ze zásypu příkopu na východní i západní okraji sondy. Mohly se sem dostat prakticky nálezy ze všech období existence vesnice až do zániku "motte" a zasypání příkopu. Shrňme-li poznatky ze stratigrafického pozorování, pak dospějeme k závěru, že artefakty související s nejstarším osídlením se mohou nalézt ve všech třech celcích. Nálezy související s životem na opevněném sídle typu "motte" se mohou najít jen v zásypu příkopu.

Z hlediska chronologického můžeme keramiku rozdělit do tří skupin. Do první skupiny patří keramika vyráběná ještě v duchu hradištních tradic. Vymezení chronologie této skupiny umožňuje absence typické mladohradištní keramiky nejen z nálezů při výzkumu, ale i z povrchových sběrů na zaniklé vsi. Můžeme tedy tuto skupinu keramiky datovat do pozdněhradištního období tj. do první poloviny 13. stol. Druhá skupina keramiky je v nálezech zastoupena nejvíce. Jedná se o kvalitnější keramiku v mnoha případech vyráběnou z materiálu s příměsí slídy. Tuha byla přimísena jen do hmoty, z níž se vyráběly zásobnice. Tvarově jsou doloženy hrnce, plochá poklička, zásobnice, pánev a pravděpodobně akvamanile s žlutozelenou polevou. Srovnání s nálezy umožňuje zařadit tuto keramiku do horizontu středověké keramiky A, který je absolutně datován do druhé poloviny 13. a do počátku 14. stol. Třetí skupina keramiky byla nalezena jen v příkopu. Od předchozí skupiny se liší způsobem utváření okraje a výskytem zvonovité pokličky. Tuto skupinu keramiky můžeme datovat do 14. stol. Při výzkumu byla tedy nalezena keramika datovatelná do doby od první poloviny 13. do 14. stol. Přitom je zřejmé, že k navržení "motte" došlo až v době, kdy keramika druhé skupiny byla již nějakou dobu používána, tedy nejspíše až v poslední čtvrtině 13. stol. Z nálezů keramiky třetí skupiny v příkopu, a to v hloubce 1,6 m lze usoudit, že opevněné sídlo existovalo nebo přinejmenším příkopy nebyly zasypány ještě ve 14. stol.

Ve vzdálenosti 76 m jižně od středu "motte" byly na podzim roku 1985 zjištěny zbytky základů kostela. Tři sondy o šířce 0,5-1,0 m objevily jak originální zdivo, tak i základové žlaby s negativem zdiva. Jasně jsou prokázány dvě stavební fáze kostela. Podklady pro datování z hlediska archeologického zatím nejsou.

V písemných pramenech týkajících se zaniklých Divic je mezi svědky na listinách z roku 1234 a 1235 uveden Předbor z Divic se syny³. Další šlechtic píšící se podle Divic se uvádí až v letech 1283 a 1286⁴. Později ve 14. stol. je v zemských deskách několikrát zmínka o šlechtě píšící se podle vsi⁵, o dvoře a také o kostele⁶. Tvrz se v písemných pramenech výslovně neuvádí, ale při prodeji Divic roku 1449 je prodávána "... ves Divice s kopcem i dvorem, ..., i s kostelním podacím"⁷. Názvem kopec se v písemných pramenech někdy označovalo tvrziště⁸. Z toho tedy plyne, že v této době z opevněného sídla byl dochován jen kopeček - "motte".

Shrňme-li poznatky získané archeologickým výzkumem i studiem písemných pramenů na zaniklých Divicích zjistíme, že ves vznikla v první polovině 13. stol., a to pravděpodobně kolonizační činností šlechty, která zde měla i svoje sídlo o jehož podobě nemáme představu. Po zničujícím požáru v druhé polovině 13. stol. bylo zbudováno opevněné sídlo typu "motte" s dřevohlinitou zástavbou opevněného areálu. Za stavitel "motte" můžeme s jistou rezervou považovat Jakuba z Divic, známého v letech 1283 a 1286. Nedaleko od "motte" stával i kamenný farní kostel, jehož chronologie není zatím určena.

Poznámky :

- 1/ Některé nálezy se dostaly do sbírek muzea v Kloboukách u Brna. Povrchové sběry zde prováděli manželé Páleníkovi z Brumovic a dr. E. Kordiovský z Klobouk u Brna. Nálezy jsou uloženy v Regionálním muzeu Mikulov př. č. 3/75, 11/76, 3/81. Srv. Kordiovský 1975. Povrchové sběry získané roku 1984 jsou uloženy v Regionálním muzeu Mikulov pod př. č. 94/85 /A/M 252, 253/.
- 2/ Dopis A. Kolka autorovi ze dne 21.3.1974.
- 3//CDB III, č. 97, s. 113, č. 107, s. 133/.
- 4//CDM IV, č. 211, s. 279, č. 241, s. 316/.
- 5//ZDB III, 451; V, 473, ZDO I, 991; III, 292/.
- 6/ /ZDB III, 451; VI, 363 .
- 7/ SOA Brno, F 5, i. č. 3 .
- 8/ /" ... loco municionis dicto Kopecz ..." ZDB X, 37/.

Literatura:

- Kordiovský, E. 1975: Zaniklé osady na Kloboucku z hlediska archeologického, JM II, 80-84.
Ošmera, J. 1940: Pověsti z kraje Mrštíkú a Herbenova, Klobouky.
Páleníková, J. 1982: Z pravěku a dob dávných, rkp.

Grabung einer befestigten Siedlung vom Typ "Motte" auf der Dorfwüstung Dívce bei Brumovice / Bez. Břeclav/. Ein wichtiger Beitrag zur Lösung der Problematik der Anfänge der Errichtung befestigter Sitze vom Typ "Motte" in Südmähren war die Grabung der Lokalität genannt "Kostelík" auf der Dorfwüstung Dívce, 2 km nordwestlich von Brumovice liegend. Durch einen in Richtung von Ost-West geführten, 1,5 m breiten und 46,5 m langen Suchgraben, wurde die Anhöhe "Kostelík" durchschnitten. Bei der Grabung wurde festgestellt, dass es sich um Überreste eines befestigten Sitzes vom Typ "Motte" handelt, im letzten Viertel des 13. Jahrhunderts errichtet. In einer Entfernung von 76 m südlich von der Mitte der "Motte" hat man Grundmauerreste einer Kirche festgestellt. Eindeutig sind zwei Bauphasen der Kirche bewiesen, aber Belege für eine Datierung von archäologischer Sicht liegen vorläufig nicht vor.

ZPRÁVA O VÝZKUMU HRADU ROKŠTEJNA, K.Ú. BRTNICE V ROCE 1985 /okr. Jihlava/

Zdeněk Měřínský, AÚ ČSAV Brno

Pátá etapa výzkumu hradu Rokštejna byla zahájena 25. června 1985 přípravnými pracemi, které proběhly do konce měsíce. Hlavní sezóna byla pak zahájena 1. července a trvala do 1. září 1985. Drobné dokončovací práce byly ještě realizovány 14. - 16. září 1985, 23. a 30. října a 6. listopadu 1985. V červenci a srpnu se výzkumu zúčastnilo 7 - 15 brigádníků, v době přípravných a dokončovacích prací 3-4 brigádníci.

Výzkumná sezóna 1985 se soustředila na pokračování výzkumu v rozpracovaných plochách střední části nádvoří dolního hradu nad zplanýrovaným příkopem hradu 13. století, dále na prostor kolem věže dolního hradu a příhradebních kořin F a G a hlavní odkryvy se soustředily na plochu nádvoří horního hradu. V sezóně 1985 byla nově rozpracována plocha 100 m² a úplně dokončeno bylo dalších 250 m², tzn. úplně prozkoumaná je na lokalitě plocha 1225 m² a rozpracovaných je dalších 300 m². Celkový počet odkrytých objektů dosáhl čísla 133, tzn., že přibývalo 10 nových kulových jamek, větších zahloubených objektů a dalších zvláštních stavebních útvarů.

Výzkum pokračoval v rozpracovaných plochách na nádvoří dolního hradu v jeho severozápadní až střední části v prostoru mezi dolním palácem a rampou vstupu do horního hradu a východně od předbrání horního hradu /čtv. 7/8; 8/8-10; 9/9-11; 10/10-11/. Ve čtv. 8/8 byla sejmuta část kameny vydlážděného předpraží a celý čtverec byl začistěn na úroveň lité maltové úpravy. Podobně byly svrchní vrstvy odstraněny v sousedním čtv. 7/8 u nároží dolního paláce a vyzdění předpokládané cisterny. Ve čtv. 8/9 byla vypreparována základová spára kolem obj. 100 a poté byla celá plocha čtverce snížena o 55 cm na spodní požárovou vrstvu s kameny, popelovitými ččkami a zuhelnatělými trámy. Severozápadní část sousedního, východněji položeného čtv. 8/10 byla v předchozí sezóně začistěna na úroveň žluté nahnědlé písčité vrstvy s bohatým obsahem malty, která v SZ rohu přecházela do souvislé maltové úpravy. Ze severu ze čtv. 9/10 sem zasahoval obj. 83. Výše popsaná písčité vrstva představovala výplň obj. 84 - zasypaného příkopu hradu 13. století, který probíhal v severozápadní polovině čtverce. Od hranice vedené úhlopříčkou od SV k JZ rohu směrem na JV bylo po vybrání svrchních vrstev začistěno již v minulých sezónách skalnaté podloží. V severozápadním rohu se podařilo po odstranění maltové úpravy pod ní zachytit hnědou náslapovou vrstvu s keramikou a kostmi, pod níž se nacházel žlutý a žlutohnědý jíla a pod ním žlutohnědá písčité a hliněná vrstva o mocnosti 40 cm a spodní partie zásypu příkopu až na skalnaté dno tvořila šedoohnědá hlinitopísčité vrstva z kamenů, mocná asi 30 cm. Celkem byl zbytek příkopu do skalnatého podloží zasckán o 140 cm a spolu s horními sutovými vrstvami dosahovalo souvrství nad ním mocnosti až 300 cm.

Hlavní výzkumné práce v sezóně 1984 v této části nádvoří dolního hradu probíhaly ve čtv. 9/10-11 a 10/10-11. Již v sezóně 1984 zde došlo k odkryvu mohutné kamenné destrukce, která se táhla ve východních polovinách čtv. 9/10 a 9/11. Západní poloviny obou čtverců tvořila po odstranění hnědošedé hlinité vrstvy mocné 4-20 cm maltová úprava, která byla narušena obj. 83 - žlabovitým zahloubením širokým 80-180 cm, vyhloubeným do hnědožlutého jílovitopísčitého zásypu obj. 84 - staršího příkopu, jež se táhlo od JZ k SV rohu čtverce 9/10 a dále do čtverce 9/11, kde se vytratilo. Kamenná destrukce zasahovala i do sousedních dvou čtverců 10/10-11. Výplň žlabu obj. 83 tvořila lehká hnědošedá hlinitá vrstva s množstvím malty a kamenů. Ve čtv. 9/11 se v destrukci vyrýsovaly i dva útvary naznačující umístění velkých kulových jam. Ve čtv. 10/10-11 bylo po odebrání kamenné destrukce a hnědé až hnědošedé hlinité vrstvy s maltou a kameny začistěno skalnaté podloží. Konfrontace této situace zjištěné v ploše čtverců 9/10-11; 10/10-11 s profilem Z-V mezi čtv. 9-10/11 a 9-10/12, na níž je zřejmá valovitá úprava, umožňuje interpretovat ji jako dřevohlinité opevnění s čelní kamennou zdí a zadní stěnou tvořenou dřevěnou kulovou konstrukcí založenou do žlabu vyhloubeného v zásypu příkopu hradu 13. stol. /obj. 84/. Tato valová úprava byla patrně nouzovou záležitostí při částečném zničení hradu za husitských válek nebo po jeho devastaci v tomto období.

PŘEHLED VÝZKUMU 1985

- Vydává : Archeologický ústav v Brně, sady Osvobození 17/19
Odpovědný redaktor : akademik Josef Poulík
Redaktoři : Dr. Z. Himmelová, Dr. J. Stuchlíková, Dr. J. Unger
Překlady : Dr. R. Tichý, E. Tichá
Kresby : A. Krechlerová
Na titulním listě : bronzová spona z Kostic
Tisk : Moravské tiskařské závody, n.p. Olomouc, závod Gottwaldov,
provoz 34 - Kyjov
Evidenční číslo : ÚVTEI - 73332
Vydáno jako rukopis : 450 kusů - neprodejné